

Recenzja rozprawy doktorskiej
Pani magister Katarzyny Justyny Skały
zatytułowanej
Polskie tygodniki w latach 1945–1980
wobec fenomenu Josipa Broza-Tity i Jugosławii

I. OCENA MERYTORYCZNA PRACY

Rozprawa doktorska Pani magister Katarzyny Justyny Skały powstała na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Gdańskiego pod opieką naukową dwóch Badaczek: Pani promotor, prof. dr hab. Krystyny Szcześniak, i wspomagającej ją, Pani dr Anity Gostomskiej. Dysertacja została przygotowana w języku polskim i liczy 317 stron dwustronnego znormalizowanego wydruku komputerowego. Struktura opracowania jest tradycyjna. Tworzą ją: wstęp, trzy rozdziały, zakończenie, bibliografia i streszczenie w języku angielskim.

1. Tytuł rozprawy i jej struktura

Tytuł rozprawy sformułowano czytelnie, chociaż dostrzegam w nim jeszcze inną ewentualność kompozycyjną ukierunkowaną na doprecyzowanie. Zamiast panoramicznego *Polskie tygodniki* można byłoby napisać wprost: „*Tygodnik Powszechny*” i „*Polityka*” w latach 1945–1980 wobec fenomenu Josipa Broza-Tity i Jugosławii. Tak czy inaczej, problem został ujęty w tytule dysertacji i jest przez to ważnym sygnałem zaplanowanego postępowania badawczego.

Szczegółowy plan monografii wygląda następująco:

Wstęp, s. 5–11.

I. „Tygodnik Powszechny” i „Polityka” na polskim rynku prasowym w latach 1945–1980, s. 12–49.

II. Fenomen Jugosławii i jej przywódcy, s. 50–80.

III. Fenomen Jugosławii i Josipa Broza-Tity na łamach „Tygodnika Powszechnego” oraz „Polityki”, s. 81–293.

Zakończenie, s. 294–300.

Bibliografia, s. 301–315.

Summary, s. 316–317.

Plan opracowania jest poprawny i odzwierciedla zamysł badawczy zawarty w tytule rozprawy: od charakterystyki dwóch odmiennych tygodników na polskim rynku prasowym w określonym czasie, przez wieloaspektowy ogląd Jugosławii i jej przywódcy, do szerokiego spojrzenia na zagadnienie, które wyłoniło się z materiałów źródłowych na temat dawnego państwa federacyjnego i jego mocno kontrowersyjnego, chociaż charyzmatycznego lidera.

2. Trafność podjętej problematyki

Oceniana dysertacja jest według mnie pierwszym w rodzimym obiegu naukowym tego typu opracowaniem; ma więc znamiona nowatorstwa. O ile o samych periodykach, stanowiących zasadnicze źródło badań, wiemy dzisiaj stosunkowo wiele, o tyle o ich różnorodnych i złożonych powiązaniach z problematyką jugosłowiańską raczej nic, co można byłoby uznać za pogłębione studium przypadku. Z tego powodu uznaję, że podjęty przez Doktorantkę problem jest ważny, a jego ujęcie trafne i poznawczo wartościowe.

Spis treści i Wstęp

Badawcze *credo* znalazło odzwierciedlenie we „Wstępie”. Doktorantka przedstawiła w nim cel rozprawy, podała następnie informację o źródłach wykorzystanych podczas analiz i uzasadniła ich wybór, wskazała ponadto na podstawy swej decyzji o wyłączeniu pewnych kwestii z rozważań w ramach dysertacji, omówiła metodologię i kompozycję dysertacji, zasygnalizowała obiektywne ograniczenia w pozyskiwaniu danych, które wynikały z praktyk redakcyjnych „Tygodnika Powszechnego” i „Polityki”. „Wstęp” zajął 7 stron, od 5 do 11.

Uwagi do „Spisu treści” i „Wstępu”

1. W „Spisie treści” nie występuje słowo „rozdział” jako graficzne wyodrębnienie określonej partii tekstu. Pojawia się ono jednak poza „Spisem treści”. Należałoby tę kwestię kompozycyjną ujednoczyć.
2. Zabrakło we „Wstępie” informacji o osobistych pobudkach Doktorantki podjęcia danego problemu badawczego, a takie inspiracje zwykle istnieją.
3. Na s. 9 jest: „Interesującym jest więc **fakt**, czy i w jakiej skali, takie usytuowanie polskich redakcji, implikowało sposób przedstawienia przez nie jugosłowiańskiej rzeczywistości”. Według mnie słowo „fakt” należałoby zastąpić np. wyrazem „kwestia”, bo fakty dotyczą tego, co się już zdarzyło.
4. Przykłady usterek stylistycznych¹: „(...) nie **były** dotychczas przedmiotem szczegółowych badań. Wybór gazet ukazujących się właśnie w tygodniowym cyklu, **był** poprzedzony (...)”, s. 5; „(...) które **moim** zdaniem bezpośrednio odnosiły się do fenomenu Jugosławii. **Moją** intencją (...)”, s. 7; „(...) czasopism, **które** zostały wykorzystane w dysertacji. Nazwy własne, **które** występują w cytatach (...)”, s. 10.

Rozdział I

Rozdział zatytułowany „Tygodnik Powszechny” i „Polityka” na polskim rynku prasowym w latach 1945–1980 zbudowały trzy podrozdziały: 1.1. Ogólna charakterystyka polskiego

¹ Tu i wszędzie dalej pogrubienia stosowane w celach ilustracyjnych pochodzą ode mnie – G.O.

systemu prasowego w latach 1945–1980, 1.2. „Tygodnik Powszechny”, 1.3. „Polityka”. Zajął on 38 stron (s. 12–49). Zgodnie z zapowiedzią we „Wstępie” Doktorantka konsekwentnie i umiejętnie scharakteryzowała trzy ważne zagadnienia, podążając od kwestii ogólniejszych ku szczegółowym. Ten typ postępowania „schodkowego” był typowy dla całego rozdziału I i sprawdził się w trakcie analizowania podjętych problemów.

Uwagi do rozdziału I

1. Na s. 15 Autorka, pisząc „Kontrola przed drukiem była bardzo drobiazgowa, a nawet interpunkcja, szyk zdania czy literówka mogły zostać odebrane jako prowokacja”, słusznie podkreśliła znaczenie najdrobniejszych elementów druku, którym nadgorliwy cenzor potrafił przypisać funkcję antypaństwową. Ekstremalnie negatywny przykład z tego obszaru płynie z Moskwy, gdzie pracujący na nocnej zmianie zecer pomylił litery, a rankiem czytelnicy rządowej tuby, jaką była gazeta „Prawda”, dowiedzieli się z pierwszej strony, że Sralin to największy językoznawca radziecki². Chodziło oczywiście nie o jakiegoś anonimowego Sralina, lecz samego Iosifa Stalina, który nie tolerował tego typu humoru czcionkowego i zesłał pilnie pechowego zecera na dożywotni pobyt na Syberię. Na marginesie: zapewne rykoszetem oberwało się także redaktorowi naczelnemu głównego pisma partyjnego za brak nadzoru kadrowego i ideologicznej czujności. Tak czy inaczej, Doktorantka przekonująco dowiodła zarówno tego, że „O ostatecznym kształcie gazety nie decydowała więc jej redakcja, a cenzor i to on odgórnie narzucał, co nadaje się do upowszechnienia” (s. 15), jak i tego, że paradoksalnie cenzor stawał się w pewnej mierze — anonimowym dla czytelnika — współautorem opublikowanego tekstu.
2. W przypisie 29. jest „w:”, a w pozostałej części rozprawy „[w:]”.
3. Na s. 14 jest: „Według sekretarza KC Stefana Olszewskiego (...)” — zabrakło PZPR po KC.
4. Na s. 21 jest: „kardynał Adama Sapieha”. Po pierwsze: Adam Sapieha, po drugie — zabrakło imienia „Stefan” po „Adam”.
5. Na s. 22 zgrzyt logiczny: „W środowisku dziennikarskim cieszył się autorytetem, a za swoje zasługi, również dla Polski, **został wielokrotnie nagrodzony**”. Raczej: był wielokrotnie nagradzany.
6. Autorka wielokrotnie informuje, że sprawami polskiej prasy w okresie powojennym żywo interesował się Watykan w osobie papieża Piusa XII (pontyfikat 1939–1958), który nie wahał się, aby to, co sprzeczne z nauczaniem Kościoła, umieszczać na liście dzieł zakazanych. Były to jednak reperkusje doniosłe w domenie rzymskokatolickiej, które nie miały istotnego znaczenia dla komunistów sprawujących władzę w Polsce.
7. Trafnie, bez hipokryzji, Doktorantka wskazała na rzeczywiste przyczyny rozejścia się redakcji „TP” z Kurią Metropolitarną w Krakowie i aspekty finansowe jako główną przyczynę tego faktu. Reszta powodów pozostała w ukierunkowanym przez Badaczkę domyśle (zob. przypis 156, s. 31).

² Podaję za: P. Nowak, *Cwietajewa, Pasternak, Rilke. Alfabet*. W: M. Cwietajewa, R.M. Rilke, B. Pasternak, *Listy*. Z jęz. ros. i niem. przeł. J. Chmielewski. Pośl. opat. P. Nowak. Warszawa: Evviva L'arte, 2018, s. 381.

8. Na s. 33 udanie wybrzmiała poetyka sprzeciwu: „(...) milczenie dla uniknięcia kłamstwa musiało stać się niezamierzonym programem pisma. (...) Przekazywanie opinii za pomocą metafor i symboli, poetyckich obrazów czy biblijnych figur, stało się z czasem praktyką powszechnie stosowaną na łamach «TP»”.
9. Na s. 37 w przypisie 214 błędny zapis w kolejności imion i nazwisk autorów opracowania.
10. Na s. 42 konstrukcja dwuznaczna z powodu przecinka po słowie „faktycznie”: „Faktycznie, nadal ingerowano w teksty objętych kontrowersyjną reformą redakcji, a po kilku tygodniach ostatecznie zrezygnowano z innowacyjnego wówczas rozwiązania”. Wcześniejszy kontekst podpowiada, że przecinka tu być nie powinno.
11. Na s. 49 znalazłem interpunkcyjną pomyłkę, która, być może, kosztowałaby Autorkę wiele, gdyby do tego błędu doszło w czasach minionych, bo przeoczenie przecinka gorliwi cenzorzy potraktowaliby zapewne jako zamach na komunistyczną tradycję. Chodzi o zapis w przypisie 285: „Proletariusze wszystkich krajów łączcie się!”. Po słowie „krajów” powinien być przecinek.
12. Co ważne i narracyjnie pożądane, każdy podrozdział kończył się podsumowaniem, z którego wynikało także, co Badaczka uznała w danej części rozprawy za najważniejsze w warstwie informacyjnej. Ponadto zapowiadała treści, jakie miały się pojawić w życiu polskich periodyków po 1981 roku, w okresie stanu wojennego i po nim, poszerzając tym samym pierwotną perspektywę badawczą.
13. Sądzę, że obraz tej części dysertacji byłby pełniejszy, gdyby rozdział pierwszy wzbogacono o co najmniej dwa inne podrozdziały. Tak więc podrozdział 1.4. można byłoby poświęcić relacjom dwóch periodyków, dwóch redakcji i dwóch redaktorów naczelnych w analizowanym okresie. Zakładam bowiem, że oba zespoły obserwowały siebie nawzajem i reagowały na pewne działania konkurenta prasowego. Pojedynczy sygnał, który świadczy o tym, że tak właśnie było, odnalazłem tylko raz w przypisie 274 (s. 47). Natomiast podrozdział 1.5. warto byłoby zadedykować cenzorom, którzy „obsługiwali” oba tygodniki, scharakteryzować ich ówczesny status społeczny, wykształcenie, ideologiczne zaangażowanie, indywidualne skłonności do partyjnej nadgorliwości, szkody wyrządzone tekstom, momenty kuriozalne³, wpadki itd., itp. Niektórzy z tamtych „zbrodniarzy słowa, obrazu i dźwięku” jeszcze żyją i, być może, zechcieliby, przynosząc ulgę sumieniu, podzielić się swymi refleksjami z czasów, gdy aktywnie współpracowali z aparaczkami. Jest to rzecz do zrobienia, ponieważ szlak został solidnie przetarty w Polsce przez Romana Graczyka, Michała Jagiełłę, Błażeja Torańskiego czy Tomasza Strzyżewskiego. Z braku tych potencjalnych podrozdziałów nie czynię Doktorantce zarzutu, podpowiadam jedynie, jakie są przykładowe możliwości rozbudowania narracji w przypadku, gdyby miało dojść do druku niniejszej dysertacji.

³ Do zachowań kuriozalnych, świadczących o niskim poziomie intelektualnym pierwszych powojennych „tropicieli słowa”, zaliczam na przykład żądanie cenzora, który zobowiązał częstochowskiego edytora zamierzającego wydać tekst św. Tomasza z Akwinu, by ten upewnił się, czy jest w posiadaniu praw autorskich. Zob. np. B. Torański, *Knebel. Cenzura w PRL-u*. Warszawa: Zona Zero, 2016, s. 266. Inny z kolei urzędowy kontroler odrzucił druk wiersza Mikołaja Reja z powodu napisania go... złą polszczyzną.

14. Autorka unikała publicystyki, nie komentowała i nie wdawała się w jałowe dyskusje na temat np. kadrowych podstaw obsadzania stanowisk w redakcji „Polityki” nie według klucza kompetencyjnego, lecz partyjnego. Chociaż, pisząc o tego typu rozwiązaniach personalnych, uruchamiała dyskretnie podskórny dyskurs o współczesnych praktykach w danym zakresie (zob. np. s. 44).
15. Przykłady usterek stylistycznych: „Publikacja generowała **spore** koszty, a **sporej** części nakładów (...)”, s. 13; „Zwłaszcza zewnętrzne treści **były** starannie selekcjonowane, w zależności od doraźnych potrzeb, a celem takich zabiegów **było** budowanie dychotomicznego obrazu świata. Opozycje w przekazach prasowych **były** jasno zarysowane (...)”, s. 16; „**Jego** prestiżowi i autorytetowi, związanemu także z **jego** nieugiętą postawą (...)”, s. 21; „**Co** istotne, periodyk wychodził poza monopolistyczną spółdzielnię „Prasa – Książka – Ruch”, **co** gwarantowało (...)”, s. 22; „(...) pisma, **miało być** jedynie sztucznym potwierdzeniem domniemanej wolności wypowiedzi, a więc również legitymizować ówczesne rządy. Dodatkową korzyścią dla partii **miało być** także (...)”, s. 24; „Pismo **było** więc „w istocie, choć nieformalnie, organem partii”. Niewątpliwie zamysłem jego twórców **było** wykreowanie swego rodzaju oręża, przy użyciu którego można **byłoby** neutralizować (...)”, s. 35; „(...) **były** traktowane jako przejaw nielojalności, czego skutkiem **były** problemy (...)”, s. 40; „(...) periodyk **był** sekretarzowi potrzebny, również ze względu na budowanie istotnych wówczas stosunków z RFN. Powszechne **było** przekonanie, że naczelny i redakcja „wiszą na Gomulce”, a ten chronił Rakowskiego. Paradoksem **było** jednak (...)”, s. 43; „(...) widać **było** otwarcie na inicjatywy nowych władz, a ich względna nowoczesność **była** doceniana (...)”, s. 43; „(...) traciło **swoją** tożsamość, zwłaszcza po powstaniu drugiego obiegu. Redakcja próbowała nie zwalczać opozycji i nie prowokować starć, co ostatecznie spowodowało, że straciła **swoją** wyrazistość (...)”, s. 45 [w obu wypadkach można było śmiało zrezygnować z zaimka dzierżawczego]; „Rakowski ukształtował tygodnik, był ojcem **jego** powodzenia, a więc zmiany w **jego** życiu (...)”, s. 45; „(...) a **ich** wpływ na kształt pisma poszedł dużo dalej. Co roku (od 1960), zapraszano **ich** bowiem (...)”, s. 46.

Rozdział II

Rozdział II „Fenomen Jugosławii i jej przywódcy” utworzyły dwa podrozdziały: 2.1. Jugosławia jako fenomen i 2.2. Josip Broz-Tito jako fenomen. Fragment ten liczy 31 stron (s. 50–80). Wewnątrz podrozdziału 2.1. Autorka wyróżniła następujące zagadnienia: 2.1.1. Tło historyczne; 2.1.2. Nowe otwarcie w powojennej rzeczywistości; 2.1.3. Przełom z 1948 roku: impuls dla jugosłowiańskiej awangardy; 2.1.4. Reorientacja w polityce zagranicznej; 2.1.5. Ustrojowa i polityczna „trzecia droga”; 2.1.6. Powiew Zachodu na Wschodzie: otwarte granice dla ludzi, towarów i idei; 2.1.7. Różnorodność w jedności: narodowość, religia, język; 2.1.8. Ciemne strony k(raju). W podrozdziale 2.2. nie wyodrębniono graficznie kwestii zawartych w środku tej części dysertacji.

Uwagi do rozdziału II

1. Tytuł rozdziału II brzmi dwuznacznie „Fenomen Jugosławii i jej przywódcy”. Chodzi oczywiście o jednego przywódcę, Josipa Broza-Titę, lecz gramatycznie jest aktywna sugestia jakoby w polu obserwacji byli także inni szefowie tego państwa.
2. Autorka wprawdzie podała czas śmierci marszałka (s. 78), lecz nigdzie nie pojawiła się data jego urodzin.
3. Na s. 62 w przypisie 364 Autorka zaliczyła rtęć do metali kolorowych. Czy jest tak na pewno?
4. Na s. 75 Doktorantka ulokowała Josipa Broza-Titę w wojsku **carskim**. Czy nie chodziło raczej o pułk **cesarsko-królewski**?
5. Przykłady usterek stylistycznych: „(...) pokrywały **nawet** ponad 90% deficytu handlowego Belgradu i zapewniały **nawet** większy (...)”, s. 67; „(...) 75% wszystkich obywateli **miało** określać swoje relacje z innymi grupami etnicznymi jako dobre, a tylko 5% wskazywać na problemy. Okazało się jednak, że tak mozolnie kreowana jugosłowiańska tożsamość nie **miała** silnych fundamentów (...)”, s. 68; „(...) a **z czasem** całkowitego uniezależnienia. Chociaż **z czasem** poszczególne republiki (...)”; s. 71; „(...) niepokoił się też o **swoje** życie, bo chociaż Stalin ostatecznie nie wysłał na Jugosławię **swojej** armii (...)”, s. 73; „(...) budował **swoją** legendę i miał świadomość **swojej** charyzmy”, s. 76; „(...) określił **go** jako pierwszego komunistycznego Martina Lutera Kinga. Amerykanie nazywali **go** też (...)”, s. 76; „**Była** fenomenem, na który składało się kilka elementów, a najistotniejszymi wyznacznikami tej wyjątkowości **były**: nietuzinkowy (...)”, s. 80.

Rozdział III

Rozdział „Fenomen Jugosławii i Josipa Broza-Tity na łamach «Tygodnika Powszechnego» oraz «Polityki»” zbudowały dwa równoległe kompozycyjnie podrozdziały pomyślane jako analiza zawartości tychże periodyków. We wspólnej matrycy znalazły się następujące kryteria: 1. Kwestie ustrojowe i polityczne po 1948 roku, 2. Polityka zagraniczna w nowych realiach, 3. Gospodarcza „trzecia droga”, 4. Różne wymiary jugosłowiańskiej otwartości, 5. Komponenty jugosłowiańskiej różnorodności, 6. Josip Broz-Tito. Wewnątrz każdego punktu (poza punktem 6.) Autorka umieściła kryteria uściślające. Taka taktyczna paralelność strukturalna zagwarantowała przejrzystość wywodu i sprawiedliwe potraktowanie obu tygodników. Rozdział ten jest najobszerniejszy w rozprawie i zajął 213 stron (s. 81–293).

Jest to rzeczywiście rozdział analityczny, napisany rzetelnie, ze znanstwem problematyki, nośny merytorycznie. Autorka wykazała się dociekliwością badawczą, umiejętnością formułowania sądów i wyciągania poprawnych wniosków. Postępowała konsekwentnie, wskazując na świadomą „poetykę” redakcyjną obu czasopism, która polegała m.in. na powstrzymywaniu się od pisania na niewygodne politycznie tematy czy niekomentowaniu ważnych wydarzeń albo na jedynie zdawkowym informowaniu czytelników o tym, co dzieje się w Jugosławii. Tu i tam, w „TP” oraz „Polityce”, stosowano słowną gimnastykę, czyli taktykę uników w zmaganiach z cenzurą jako strażnikiem komunistycznego systemu. I ten

aspekt niełatwego trwania dwu periodyków w rzeczywistości komunistycznej Badaczka również trafnie scharakteryzowała oraz skomentowała.

Uwagi do rozdziału III

1. Na s. 93 jest: „członek Biura Politycznego KC”; zabrakło PZPR po KC.
2. Na s. 103 jest potoczne „Kolegium Kardynalskie”. Oficjalnie: Kolegium Kardynałów Świętego Kościoła Rzymskiego.
3. Na s. 104 jest: „kierownika Kongregacji Doktryny Wiary kardynała Sepera”. Poprawnie: „prefekta Świętej Kongregacji Nauki Wiary kardynała Šepera”.
4. Na s. 135 jest: „(...) temat granicznych usprawnień **pojawił się za pół roku**, a jego istotą (...)”. Logicznie: „(...) temat granicznych usprawnień **pojawił się po pół roku**, a jego istotą (...)”, bo to już czynność dokonana.
5. Na s. 144 Autorka pisze o piosenkarce „Therezie”. W rzeczy samej chodzi o Terezę Kesoviję (1938–).
6. Na s. 144 jest niepoprawna nazwa konkursu: „Międzynarodowy Konkurs Chopinowski”. Powinno być: Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Fryderyka Chopina.
7. Na s. 145 jest niepoprawna nazwa konkursu: „Międzynarodowy Konkurs im. Henryka Wieniawskiego”. Powinno być: Międzynarodowy Konkurs Skrzypcowy im. Henryka Wieniawskiego.
8. Na s. 145–146 jest: „dziesiątej edycji biennale sztuki w Dubrowniku”. Raczej: 10. Biennale Sztuki w Dubrowniku.
9. Na s. 174 jest: „Kiro Hadži Valileva”. Poprawnie: Kira Hadži Vasileva.
10. Na s. 193 jest: „H. Gros Espiell”. Poprawnie: H. Gros Espiell.
11. Na s. 259 jest: „(...) zaliczając do nich również jugosłowiańską *Sprawę sercową* Makavejeva (...)”. Poprawny tytuł, a właściwie dwa, przyjęty(e) w polskiej filmografii brzmi(a) inaczej: *Sprawa miłosna albo tragedia telefonistki* oraz *Miłosny przypadek, czyli tragedia telefonistki*, co odzwierciedla oryginalne *Ljubavni slučaj ili tragedija službenice P.T.T.* Na marginesie dodam, że film ten także dzisiaj jest szeroko komentowany przez obywateli dawnej federacji.
12. Na s. 259 jest: „Z. Pavlovicia”. Poprawnie: Ž. Pavlovicia.
13. Na s. 261 jest „(...) *Bram Raju* Andrzejewskiego (...)”, podczas gdy powieść Jerzego Andrzejewskiego ma tytuł *Bramy raju*.
14. Na s. 144 jest niepoprawna nazwa konkursu: „Konkurs Chopinowski”. Powinno być: Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Fryderyka Chopina.
15. Na s. 263 z zapisu „wykonaniach *Symfonii* Karola Szymanowskiego” nie wiadomo, o którą z czterech symfonii chodzi i dlaczego słowo to zostało napisane wielką literą.
16. Na s. 263 jest niepoprawny zapis: „Konkursie Skrzypcowym im. Hummla”. Właściwy zapis: Międzynarodowy Konkurs Skrzypcowy im. Vaclava Hummla.
17. Na s. 264 jest: „Teatru im. Jaracza”, a powinno być: Teatru im. Stefana Jaracza.
18. Na s. 266 jest: „biennale młodych w Paryżu”. Raczej: I Biennale Młodych w Paryżu.
19. Przykłady usterek stylistycznych: „(...) na ten temat (**chociaż** ciągle zaledwie kilkunastozdaniowym), ale również nosił znamiona nacechowanego negatywnie komentarza do jugosłowiańskiej sytuacji, **chociaż** ukrytego (...)”, s. 83; „głosowania,

w **którym** Jugosławię przedstawiono jako kraj ze znaczącym odsetkiem analfabetów, w **którym** kartki (...)", s. 83; „«TP», **ale** w rzeczywistości ósmego już spotkania delegatów w 1964 roku, podkreślono kwestionowaną w Bloku Wschodnim, **ale** realizowaną (...)", s. 84; „W **jednej** notatce pokazano więc zarówno brutalne, jak i koncyliacyjne oblicze władzy. Podobny wydzźwięk miały komunikaty z **jednego** z następnych numerów, w którym z **jednej** strony (...)", s. 87; „(...) redakcji, **pojawią się** na końcu. W celu zaakcentowania różnorodności przekazu, nazwy krajów, które w wywodzie **pojawią się** po raz pierwszy (...)", s. 92; „(...) a **nawet** «dobre», dopuszczając **nawet** do różnych (...)", s. 94–95; „(...) **przy okazji** którego podkreślono, że «spotkania między obu przywódcami odbywają się regularnie co pół roku», co zasygnalizowano również **przy okazji** wizyty (...)", s. 98; „(...) **również** kultury, spotykając się m.in. z noblistą Jeanem-Paulem Sartrem. Uwagze redaktorów „TP” nie umknęły **również** oficjalne (...)", s. 109 [poprawnie: Sartre'em]; „(...) **tej** rangi informacją w „Tygodniku” w kontekście relacji z **tym** krajem.”, s. 111; „(...) nie tylko w **tamtejszej** stolicy, ale również w Chile (w ramach realizowanej w **tamtym** czasie (...)", s. 114; „(...) Libia (w **której** w 1977 roku bawił Tito) i Tunezja, w **której** kontekście (...)", s. 118; „(...) efektem **było** ostateczne zawarcie układu. W tej samej notatce podano też, że skutkiem porozumienia **było** zniesienie (...)", s. 124; „(...) wśród **których** wymieniono również ten jugosłowiański. Towarami, **które** wzbudziły (...)", s. 127; „(...) braku **ich** formalnych stosunków dyplomatycznych. Już po **ich** nawiązaniu (...)", s. 127; „(...) największą **uwagę zwrócono** tam na Zagrzeb, „tętniące życiem wielkie miasto”, „robiące ogromne wrażenie”, zaskakujące „swą cywilizacją, elegancją, pięknem i czystością swych ulic”, w którym **uwagę zwracali** (...)", s. 130; „(...) **wspominał**, że urlopy spędzali tam bowiem nie tylko **wspominani** już politycy (...)", s. 135; „**Ta** konstatacja stała się zresztą pretekstem do zwrócenia uwagi na złożoną historię **tej** metropolii, ukształtowaną przez walkę o **tamtejsze** (...)", s. 137; „Oprócz historii o **tym** dostatnim, jedna z kobiet zwróciła przy **tym** uwagę (...)", s. 137; „(...) spotkała się **również** wystawa plastyki jugosłowiańskiej w warszawskiej galerii Zachęta, będącej **również** przestrzenią (...)", s. 149; „(...) stanowiąc stop **wielu** ludów, kultur, tradycji i losów politycznych. **Wielość** wpływów (...)", s. 149; „(...) notatka **na temat** komunikatu Prezydium ZKJ **na temat** (...)", s. 156; „W „Tygodniku” pojawiło się **jedynie** kilka niezwiązanych ze sobą, wybiórczych publikacji poruszających ten temat w różnych okresach i prezentujących **jedynie** wycinek (...)", s. 162; „(...) także **tego** aspektu tamtejszej rzeczywistości nie zajmowała redakcji na tyle, aby tworzyć na **ten** temat osobne artykuły. Wzmianki w **tej** sprawie pojawiały się (...)", s. 162; „(...) końcem **jego** obecności na łamach „TP” w omawianym okresie, ale także swego rodzaju klamrą, spinającą **jego** międzynarodową (...)", s. 166; „(...) **wspomniano** o „zasadniczym podważaniu zasad marksizmu-leninizmu przez czołowych działaczy Związku Komunistów Jugosławii”. Chociaż Belgrad **wspominano** (...)", s. 167; „(...) dziennika „Unita”, w **którym** wiceprzewodniczący Federalnej Rady Wykonawczej odnosił się do funkcjonowania rad robotniczych, **które** przyczyniły się (...)", s. 172; „(...) demokratycznych” **oraz** „pewnymi tendencjami negatywnymi” **oraz** mogło sugerować (...)", s. 175; „**Już** w pierwszym roku istnienia „Polityki”, zaczęto odnosić się do działalności Związku Komunistów Jugosławii. We

wspomnianym **już** artykule (...)", s. 175; „Chociaż od **tej** pory w tygodniku nie śledzono uważnie losów **tego** polityka (...)", s. 178; „(...) przybliżył **również** ich postulaty i stworzył swego rodzaju wykładnię założeń organizacji, które realizować miała **również** (...)", s. 186; „(...) tygodnika **jako** „główny architekt koncepcji aktywnego niezaangażowania **jako** odrębnej (...)", s. 188; „**Wspomniano** temat włączenia Belgradu do projektu współpracy pod egidą Bukaresztu **wspominano** natomiast (...)", s. 200; „(...) który **był** istotny z punktu widzenia obywateli, **była** (...)", s. 200; „Zagadnieniem, **które** w kontekście stosunków jugosłowiańsko-włoskich wywołało szersze zainteresowanie warszawskiej redakcji i wykraczało poza jedną notatkę, była kwestia sporu terytorialnego o Triest, **który** pozostawał (...)", s. 207; „(...) Pawła VI po **jego** śmierci, w kalendarium wspomniano natomiast o **jego** działaniach (...)", s. 208; „(...) ślady **obecności** Jugosławii również w Australii, chociaż na ten temat pojawiło się zaledwie kilka wzmianek. W artykule dotyczącym stosunków w regionie Pacyfiku odnotowano **obecność** Jugosłowian (...)", s. 220; „(...) w **żadnym** przypadku federacja nie była traktowana jako ich pełnoprawny członek, ale raczej kraj współpracujący, stojący nieco na uboczu, który ze względu na realizowany przez siebie plan, nie angażował się w **żadną**", s. 229; „(...) **redakcja** tygodnika poświęciła najwięcej uwagi był Ivo Andrić. Zainteresowanie literatem i jego twórczością zintensyfikowało się po zdobyciu przez niego Nagrody Nobla w 1961 roku, co oczywiście zostało przez **redakcję** (...)", s. 270; „(...) kontekst, **które** odnosiły się nie tylko do federacji, do **których** (...)", s. 273; „(...) zajęć opartych na **tej** ideologii. Istotnym elementem relacjonowania **tego** zagadnienia (...)", s. 282; „(...) **były** wieloaspektowe, a przecież w ówczesnych warunkach geopolitycznych, nie **było** to (...)", s. 294.

Zakończenie

„Zakończenie” znajduje się na pięciu stronach: od 206 do 210. Jest świetnym zwieńczeniem wywodu jako całości, dojrzałym spojrzeniem na przeprowadzoną analizę zawartości wybranych czasopism. Wnioski są poprawne. Autorka nakreśliła również pewne obszary do zbadania przy innej wszakże okazji, zdając sobie sprawę z faktu, że zdołała powiedzieć wiele, lecz nie wszystko. Fragment ten potwierdził, iż Kandydatka przez cały czas panowała nad narracją jako całością, dzięki czemu uniknęła w dysertacji chaotyczności i powtórek.

Bibliografia

„Bibliografia” znajduje się na s. 301–315. Została podzielona na kilka grup: literatura podmiotu (s. 301–302), literatura przedmiotu (s. 302–315). Literatura przedmiotu liczy 309 pozycji i w sposób satysfakcjonujący odnosi się do problemu dysertacji.

Uwagi do „Bibliografii”

1. W adresach bibliograficznych zabrakło danych o wydawnictwach.
2. Nie odnalazłem tutaj — istotnej z punktu widzenia problematyki rozprawy — pracy Błażeja Torzańskiego *Knebel. Cenzura w PRL-u*. Warszawa: Zona Zero, 2016.

3. Pozycja Tomasza Strzyżewskiego *Czarna księga cenzury PRL* (1977) doczekała się w 2015 roku wznowienia, można było zatem wskazać jeszcze na tekst najbliższy czasowo, bo od pierwotnej edycji upłynęło już 38 lat. Zob. T. Strzyżewski, *Wielka księga cenzury PRL z dokumentami*. Warszawa: Wydawnictwo Prohibita, 2015.

3. Uzyskane rezultaty oraz ich znaczenie dla nauki i praktyki

Rozprawa doktorska Pani magister Katarzyny Justyny Skały wnosi nową interesującą wiedzę do obiegu naukowego zarówno na temat samego fenomenu Josipa Broza-Tity, jak i sposobów portretowania — w szerokim tego słowa znaczeniu — jugosłowiańskiego lidera partyjnego przez dwa różne strategicznie periodyki polskie: „Tygodnik Powszechny” i „Politykę”. W jej wywodzie doniosłą rolę odegrała obszerna i solidna baza materiałowa zawarta w przypisach: wszystko zostało poparte źródłowo, podane czytelnie i przekonująco. Wiedza obecna w recenzowanej dysertacji jest godna upowszechnienia przez publikację tego opracowania, zwłaszcza że stanowi ono dzieło dojrzałe intelektualnie i bogate poznawczo.

4. Poprawność formalno-językowa, stylistyczna i interpunkcyjna

Rozprawa została napisana poprawną polszczyzną, z nerwem, ciekawie. Odznacza się bogatą synonimiką, która potwierdza spore już umiejętności warsztatowe Doktorantki w zakresie posługiwania się stylem naukowym. Z obowiązku recenzenckiego muszę jednak odnotować potknięcia, by uwrażliwić Autorkę na słabsze językowo miejsca jej wypowiedzi.

Usterki gramatyczne

Strona	Jest	Powinno być
9	Interesującym jest	Interesujący jest
10	kanwą dla dalszych rozważań	kanwą dalszych rozważań
61	dotknęły również gospodarkę	dotknęły również gospodarki
105	Palmiro Togliatti	Palmira Togliattiego
105	Erico Berlinguera	Erica Berlinguera
126	Roberta McNamara	Roberta McNamary
162	Marko Foteza	Marka Foteza
179	dla partykularnych interesów	do partykularnych interesów
227	dostarczający siłę roboczą	dostarczający siły roboczej
262	Krsto Popicia	Krsta Popicia
181	uchwały z plenum	uchwały plenum
291	stało się kanwą nie tylko dla recenzji publikacji	stało się kanwą nie tylko recenzji publikacji

Usterki leksykalne

Strona	Jest	Powinno być /Lepiej
5	wydaje się być	wydaje się
14, 24, 70, 181	pełnić rolę	odgrywać rolę
46	szeregu tekstów	Lepiej: wielu tekstów
56	impuls dla jugosłowiańskiej	impuls do jugosłowiańskiej

63	szereg legislacyjnych usprawnień	Lepiej: wiele legislacyjnych usprawnień
66	okazały się być jedynie	okazały się jedynie
86	niepodążania po linii partii	niepodążania za linią partii
94	wiceminister z tego resortu	wiceminister tego resortu
113	a wypadku podsekretarza	a w przypadku podsekretarza
119	szeregu innych	Lepiej: wielu innych
122, 132	szereg reform	Lepiej: wiele reform
137	szeregu pytań	Lepiej: wielu pytań
138	szereg wysokiej klasy artykułów	Lepiej: wiele wysokiej klasy artykułów
141	szereg sukcesów	Lepiej: wiele sukcesów
141	jak w poprzednim wypadku	jak w poprzednim przypadku
145	szeregu zagranicznych artystów	Lepiej: wielu zagranicznych artystów
156	szeregu komunikatów	Lepiej: wielu komunikatów
159	trudnego położenia katolików	trudnej sytuacji katolików
159, 175	W tym wypadku	W tym przypadku
171	szereg wyzwań	Lepiej: wiele wyzwań
179	szereg wystąpień	Lepiej: wiele wystąpień
181	szereg wrogów	Lepiej: wielu wrogów
200	w poprzednich przypadkach	w poprzednich wypadkach
221	częstotliwość	częstość
222	szereg wysokobudżetowych inwestycji	Lepiej: wiele wysokobudżetowych inwestycji
223	szeregu reform	Lepiej: wielu reform
224	szeregu danych	Lepiej: wielu danych
240	szereg kontraktów	Lepiej: wiele kontraktów
250	szereg działań	Lepiej: wiele działań
250	z końcówki 1971 roku	z końca 1971 roku
250	szeregu lokalnych instytucji	Lepiej: wielu lokalnych instytucji
253	Od końcówki lat 60. XX wieku	Od końca lat 60. XX wieku
254	podsekretarzem stanu w Ministerstwie Finansów	podsekretarzem stanu Ministerstwa Finansów
254	w jednym szeregu z państwami kapitalistycznym	Lepiej: w jednym rządzie z państwami kapitalistycznym
271	o szeregu opracowań	Lepiej: o wielu opracowaniach
293	szereg spotkań	Lepiej: wiele spotkań
293	wydaje się być dystans	wydaje się dystans
299	szereg danych	Lepiej: wiele danych

Usterki syntaktyczne

Strona	Jest	Powinno być
96, 98, 126, 147, 264	przy okazji której	przy której okazji
133	wśród państw, w gospodarkach których turystyka	wśród państw, w których gospodarkach turystyka
149	wśród uczestników którego	wśród którego uczestników
218	w kontekście których	w których kontekście
247	dotyczących Nigerii, współpracę z którą zaznaczono	dotyczących Nigerii, z którą współpracę zaznaczono

253	krajów socjalistycznych, w przypadku których	krajów socjalistycznych, w których przypadku
262	okazywały się też czasem kanwą, na której opierały się wybrane imprez	okazywały się też czasem kanwą wybranych imprez

Usterki stylistyczne

Strona	Jest	Powinno/mogłoby np. być
6	podkreślić też, że	podkreślić ponadto, że
83	(...) ale ustrojowy porządek dopiero klarował się.	(...) ale ustrojowy porządek dopiero się klarował.
139	konferencję europejskich komitetów	konferencję komitetów europejskich
150	krajów z bałkańskiego regionu	krajów z regionu bałkańskiego
169	Relacjonowanie konstytucyjnych zmian stało się dla redakcji „Polityki” pretekstem, aby przybliżyć czytelnikom szczegóły ustrojowe jugosłowiańskiego systemu.	Relacjonowanie zmian konstytucyjnych stało się dla redakcji „Polityki” pretekstem, aby przybliżyć czytelnikom szczegóły ustrojowe systemu jugosłowiańskiego.
188	w jednym szeregu z Nehru i Naserem	obok Nehru i Nasera
192	deprecjonowania w federacyjnej prasie	deprecjonowania w prasie federacyjnej
198	krótki i zwięzły charakter przekazu	zwięzły charakter przekazu [krótki i zwięzły to pleonazmy]
205	żądających wypuszczenia rodaka, oskarżonego o przestępczą działalność	żądających wypuszczenia rodaka oskarżonego o działalność przestępczą
219	dyplomatycznej ofensywy	ofensywy dyplomatycznej
227	dla federacyjnej gospodarki	dla gospodarki federacyjnej
228	problemach tych, który na takich ruch zdecydowali się.	problemach tych, którzy na takich ruch się zdecydowali.
234	Komunikaty pojawiające się w „Polityce” dotyczyły również wspólnych inwestycji drogowych wpisujących się	Komunikaty pojawiające się w „Polityce” dotyczyły również wspólnych inwestycji drogowych, które wpisywały się
241	umowie, na mocy której	umowie, na której mocy
242	Drugi, nieco bardziej rozbudowany komunikat, nie był dedykowany jedynie Belgradowi, ale sytuując go w towarzystwie innych...	Drugi, nieco bardziej rozbudowany komunikat, nie był dedykowany jedynie Belgradowi, ale usytuowany w towarzystwie innych...
248	najsprawniejszej obsługi zagranicznych gości	najsprawniejszej obsługi gości zagranicznych

Literówki, opuszczenia, przeoczenia

Strona	Jest	Powinno być
51	Gutowska–Nowak	Gutowska-Nowak
51	Jagiełło–Szostak	Jagiełło-Szostak
52	S. Komarica, Odić S.,	S. Komarica, S. Odić,
53	Broz Tito/s Worst	Broz Tito’s Worst
57	Informbiro-šta je to.	Informbiro šta je to.
60, 273, 279, 312	D. Ćirlić-Straszyńska	D. Ćirlić-Straszyńska
63	Jakovina T.	T. Jakovina
71	1967. – 2017	1967–2017
74	Kuljić T., <i>Tito</i> .	T. Kuljić, <i>Tito</i> .

76	Martina Lutera Kinga	Martina Luthera Kinga
79, 97, 104, 128, 199, 200	Ceausescu	Ceaușescu
83	do niech raz	do nich raz
106	Ibidem	Ibidem.
109	Francoisa	Françoisa
109	nr 22, s. 2	nr 22, s. 2.
109	Le Figaro Litteaire	Le Figaro Littéraire
117	ZRA	ZRA
129	sprawę te	sprawę tę
135	nr 25, s. 6	nr 25, s. 6.
135	„Finacial Times”	„Financial Times”
143	sztuk jugosłowiańskich	sztuk jugosłowiańskich”
147	„Les Lettres Francaises”	„Les Lettres françaises”
151	nr 8, s. 6	nr 8, s. 6.
151	nr 6, s. 8	nr 6, s. 8.
161	nr 42, s. 5	nr 42, s. 5.
161	rzymsko-katolickim	rzymsko-katolickim”
162	Danuty Ćirlić-Straszyńskiej	Danuty Ćirlić-Straszyńskiej
167	Dapcevicia	Dapčevicia
176	nr 25, s. 2;	nr 25, s. 2.
194	Mieždunarodnaja Žizn	Mieždunarodnaja žizn’
195	nr 47, s. 2;	nr 47, s. 2.
197	Litieraturnaja Gazieta	Litieraturnaja gazieta
197	Izweistii	Izweistij
205	France Nouvelle	France nouvelle
208	nr 1, s. 2;	nr 1, s. 2.
212	nr 24, s. 10;	nr 24, s. 10.
215	Rezy Pahlevi	Rezy Pahlavi
223	nr 34, s. 5;	nr 34, s. 5.
224	nr 13, s. 8	nr 13, s. 8.
226	oraz płyt gramofonowych	oraz płyt gramofonowych.
226	nr 4, s. 2;	nr 4, s. 2.
232	Polsko – Jugosłowiańskiego Komitetu	Polsko-Jugosłowiańskiego Komitetu
234	Hotelu Kasprowy	hotelu Kasprowy
246	afrykańsko – azjatyckie	afrykańsko-azjatyckie
250	nr 20, s. 2	nr 20, s. 2.
253	nr 23, s. 16	nr 23, s. 16.
259	nr 26, s. 2	nr 26, s. 2.
261	nr 11, s. 2	nr 11, s. 2.
262	Biennale 1963 roku	biennale 1963 roku
262	nr 9, s. 2	nr 9, s. 2.
264	nr 24, s. 2	nr 24, s. 2.
266	nr 9, s. 2	nr 9, s. 2.
266	nr 21, s. 2	nr 21, s. 2.
266	nr 39, s. 2	nr 39, s. 2.
266	nr 8, s. 2	nr 8, s. 2.
269	nr 33, s. 2	nr 33, s. 2.
269	nr 33, s. 2	nr 33, s. 2.
269	nr 39, s. 2	nr 39, s. 2.

272	B. Ćirlicia	B. Ćirlicia
274	Mistrzostwach Europy w boksie	mistrzostwach Europy w boksie
285	nr 7, s. 2	nr 7, s. 2.
288	Zemlia Sowiet	Ziemia sowiet
291	1965 – 1975	1965–1975
291	expose	exposé

Błędy ortograficzne

Strona	Jest	Powinno być
29	paxowska	paksowska lub PAX-owska
65	Alfa-Romeo	Alfa Romeo
67	pili Coca-Colę	pili coca-colę (= napój firmy Coca-Cola)
93	Minister Spraw Zagranicznych	minister spraw zagranicznych
103	Lubljanę	Ljubljana
109	Paris-Math	Paris Match
109	Charlesa de Gaulle'a	Charles'a de Gaulle'a
109	Jacquesa Chaban-Delmas	Jacques'a Chaban-Delmas
113	nagrody człowieka roku tygodnika Times	nagrody „Człowiek roku” tygodnika Times
124	Maxa Van Der Stolena	Maxa van der Stoela
139	Kaplicy Zygmunto	kaplicy Zygmunto
146, 147, 230, 232	Lubljanie	Ljubljana
153	Mistrzostw Europy w lekkiej atletyce	mistrzostw Europy w lekkiej atletyce
160	Cerkwii	Cerkwi
161	grecko-katolickiego	greckokatolickiego
190	Tass	TASS
196	afro-azjatyckiej	afroazjatyckiej
220	TANJUG	Tanjug
257	Komitetu Miejskiego	komitetu miejskiego
262, 291, 294	Żelaznej Kurtyny	żelaznej kurtyny
264	z Eugene Ionesco	z Eugène'em Ionesco
265	Ivo Brešana	Ivona Brešana
265	narodowo-wyzwoleńczą	narodowowyzwoleńczą
265	Ivo Andricia	Ivona Andricia
265	Lubljan	Ljubljana
266	Lubljan	Ljubljana
269	serii <i>Biblioteka wybitnych powieści</i>	serii <i>Biblioteka Wybitnych Powieści</i>
278	„Nin”	„NIN”
286	Lubljan	Ljubljana

Usterki interpunkcyjne

Strona	Jest	Powinno być
5	mojego zainteresowania, stała	mojego zainteresowania stała
8	próbowałam więc uchwycić balansując pomiędzy	próbowałam więc uchwycić, balansując pomiędzy
12	W związku z uzależnieniem od Moskwy, wzorce czerpano	W związku z uzależnieniem od Moskwy wzorce czerpano

22	Za zgodą Sapiiehy, szybko jednak przekazał obowiązki	Za zgodą Sapiiehy szybko jednak przekazał obowiązki
37	Z oponentki, „Politykę” zaczęto postrzegać	Z oponentki „Politykę” zaczęto postrzegać
42	bardziej obciążający, niż odgórne cięcia	bardziej obciążający niż odgórne cięcia
49	W tym kontekście, również ich zestawienie	W tym kontekście również ich zestawienie
62	Do tego, kraj był bardzo	Do tego kraj był bardzo
62	Dla federacji, w praktyce oznaczało to	Dla federacji w praktyce oznaczało to
63	Po otwarciu gospodarki, zagraniczni partnerzy zobaczyli	Po otwarciu gospodarki zagraniczni partnerzy zobaczyli
67	zapewniały nawet większy dopływ dewiz, niż turyści czy handel międzynarodowy	zapewniały nawet większy dopływ dewiz niż turyści czy handel międzynarodowy
68	Początkowo, szeroka kampania władzy przynosiła skutek	Początkowo szeroka kampania władzy przynosiła skutek
72	Serbii, jako ośrodkowi władzy zarzucano natomiast	Serbii jako ośrodkowi władzy zarzucano natomiast
72	sprawy załatwiał „w białych rękawiczkach” wykorzystując podległe mu służby	sprawy załatwiał „w białych rękawiczkach”, wykorzystując podległe mu służby
80	Na fali zmian na kontynencie, Chorwacja jako pierwsza formalnie domagała się niepodległości, a za nią	Na fali zmian na kontynencie Chorwacja jako pierwsza formalnie domagała się niepodległości, a za nią
82	W całym analizowanym okresie, „TP” w sposób marginalny potraktował kwestię	W całym analizowanym okresie „TP” w sposób marginalny potraktował kwestię
84	Przy okazji podsumowania plenum KC ZKJ, zauważono więc projekt	Przy okazji podsumowania plenum KC ZKJ zauważono więc projekt
93	Na niższym szczeblu, Belgrad w Warszawie reprezentowali	Na niższym szczeblu Belgrad w Warszawie reprezentowali
96	Ponadto, w Belgradzie oficjalnie pojawił się	Ponadto w Belgradzie oficjalnie pojawił się
96	Z perspektywy jugosłowiańskiej, „TP” zwracał uwagę	Z perspektywy jugosłowiańskiej „TP” zwracał uwagę
97	Cykl wyjazdów Broza, na który zwracał uwagę „Tygodnik” zakończył się w 1979 roku	Cykl wyjazdów Broza, na który zwracał uwagę „Tygodnik”, zakończył się w 1979 roku
102	co Tito potwierdził później m.in. przyznając najwyższe odznaczenia	co Tito potwierdził później, m.in. przyznając najwyższe odznaczenia
110	Ponadto, w „Tygodniku” informowano	Ponadto w „Tygodniku” informowano
121	pojawiło się ich więcej, niż samych nabywców	pojawiło się ich więcej niż samych nabywców
125	Aktywność Belgradu w niektórych z wymienionych zreszeń, była w „TP” omawiana bardziej szczegółowo.	Aktywność Belgradu w niektórych z wymienionych zreszeń była w „TP” omawiana bardziej szczegółowo.
128	W kontekście ZSRR, akcentowano jedynie kredyt	W kontekście ZSRR akcentowano jedynie kredyt
128	Gospodarczą aktywność Belgradu na kontynencie amerykańskim, „TP” podkreślił jedynie	Gospodarczą aktywność Belgradu na kontynencie amerykańskim „TP” podkreślił jedynie
134	obrazował go nawet bardziej, niż same rekordy frekwencji.	obrazował go nawet bardziej niż same rekordy frekwencji.
134	Ponadto, zwrócono uwagę na inwestycje w bazę	Ponadto zwrócono uwagę na inwestycje w bazę
137	prowadzącą do centrum autostradę, czy nowoczesną zabudowę miasta	prowadzącą do centrum autostradę czy nowoczesną zabudowę miasta

139	Bardzo szeroko pojęta tematyka kultury, była jednym z motywów	Bardzo szeroko pojęta tematyka kultury była jednym z motywów
140	Ponadto, zauważono także polski akcent	Ponadto zauważono także polski akcent
143	Ponadto, czytelnicy mieli okazję	Ponadto czytelnicy mieli okazję
146	Ponadto, odnotowano udział	Ponadto odnotowano udział
147	W obrębie artystycznych konotacji Jugosławii, w „TP” konsekwentnie zwracano uwagę	W obrębie artystycznych konotacji Jugosławii w „TP” konsekwentnie zwracano uwagę
149	W kontekście obecności jugosłowiańskiej sztuki w Polsce, pojawiły się także rodzime wątki.	W kontekście obecności jugosłowiańskiej sztuki w Polsce pojawiły się także rodzime wątki.
161	Ponadto, odnotowano też list biskupa Sarajewa	Ponadto odnotowano też list biskupa Sarajewa
161	W 1980 roku na audiencji u Jana Pawła II, odnotowano obecność	W 1980 roku na audiencji u Jana Pawła II odnotowano obecność
171	liberalizację aborcji, czy zwiększenie wymiaru urlopu	liberalizację aborcji czy zwiększenie wymiaru urlopu
173	Ponadto, zwrócił również uwagę	Ponadto zwrócił również uwagę
173	znanego publicysty jugosłowiańskiego, F. Barbieriego z tamtejszej	znanego publicysty jugosłowiańskiego, F. Barbieriego, z tamtejszej
175	Już w pierwszym roku istnienia „Polityki”, zaczęto odnosić się do działalności Związku Komunistów Jugosławii.	Już w pierwszym roku istnienia „Polityki” zaczęto odnosić się do działalności Związku Komunistów Jugosławii.
182	Ponadto, w rubrykach informacyjnych pojawiły się	Ponadto w rubrykach informacyjnych pojawiły się
183	Jak się okazało po wnikliwej weryfikacji treści numerów Jugosławia pozostawała	Jak się okazało po wnikliwej weryfikacji treści numerów, Jugosławia pozostawała
185	Zaznaczyć przy tym należy, że podążając najpewniej za linią wytyczoną w Bloku Wschodnim „Polityka” nie przykładała	Zaznaczyć przy tym należy, że podążając najpewniej za linią wytyczoną w Bloku Wschodnim „Polityka” nie przykładała
204	Dekadę później, odwoływano się natomiast	Dekadę później odwoływano się natomiast
204	Ostatecznie, na ponowne nawiązanie oficjalnych kontaktów	Ostatecznie na ponowne nawiązanie oficjalnych kontaktów
204	W przypadku Tity notatkę na temat wizyty, uzupełniła wzmianka	W przypadku Tity notatkę na temat wizyty uzupełniła wzmianka
205	żądających wypuszczenia rodaka, oskarżonego o przestępczą działalność	żądających wypuszczenia rodaka oskarżonego o przestępczą działalność
211	Mimo pozytywnych zmian, Rakowski zwracał uwagę	Mimo pozytywnych zmian Rakowski zwracał uwagę
213	o deklaracji Tity, złożonej Arafatowi w sprawie	o deklaracji Tity złożonej Arafatowi w sprawie
213	Ponadto, „Polityka” odnotowała zapowiedź	Ponadto „Polityka” odnotowała zapowiedź
215	W kolejnym komunikacie, wskazano natomiast	W kolejnym komunikacie wskazano natomiast
225	Oprócz jej ogólnej charakterystyki, baczna uwagę zwracano	Oprócz jej ogólnej charakterystyki baczna uwagę zwracano
229	Ponadto, „Polityka” informowała	Ponadto „Polityka” informowała
243	firmie z Sarajewa, wytwarzającej liczniki gazowe	firmie z Sarajewa wytwarzającej liczniki gazowe

248	Oprócz wymienionych, wzmianki na temat jeszcze dwóch krajów	Oprócz wymienionych — wzmianki na temat jeszcze dwóch krajów
250	Komitet ds. Turystyki, zatrudniający zaledwie kilkanaście osób	Komitet ds. Turystyki zatrudniający zaledwie kilkanaście osób
257	Federacja funkcjonowała również w kontekście kraju tranzytowego, m.in. w drodze do Turcji.	Federacja funkcjonowała również w kontekście kraju tranzytowego m.in. w drodze do Turcji.
260	krytykę nowego radzieckiego filmu <i>Wyzwolenie</i> , przez moskiewskiego korespondenta zagrzebskiego tygodnika	krytykę nowego radzieckiego filmu <i>Wyzwolenie</i> przez moskiewskiego korespondenta zagrzebskiego tygodnika
263	tradycyjnie w największym wymiarze, w Polsce	tradycyjnie w największym wymiarze w Polsce
272	W 1967 roku ukazał się tekst, w kompleksowy sposób przybliżający	W 1967 roku ukazał się tekst w kompleksowy sposób przybliżający
279	Kolejny raz w tej kategorii komunikat był jednak ogólny, nie wskazywał na czym właściwie polegał problem	Kolejny raz w tej kategorii komunikat był jednak ogólny, nie wskazywał, na czym właściwie polegał problem
291	Nie powielając zatem przytoczonych danych warto podkreślić	Nie powielając zatem przytoczonych danych, warto podkreślić
291	Ze strony polskich władz, bezpośredni stosunek do niego wyraził m.in. Gierek, we wspomnianym już wywiadzie	Ze strony polskich władz bezpośredni stosunek do niego wyraził m.in. Gierek we wspomnianym już wywiadzie
294	Uzależnienie Warszawy (nieskonfliktowanej bezpośrednio z Belgradem) od Moskwy, wpływało bowiem	Uzależnienie Warszawy (nieskonfliktowanej bezpośrednio z Belgradem) od Moskwy wpływało bowiem
294	Przed wszystkim, w obu wypadkach	Przed wszystkim w obu wypadkach
295	Po wykluczeniu Belgradu z Kominformu, ograniczenie publikacji	Po wykluczeniu Belgradu z Kominformu ograniczenie publikacji

5. Usterki redakcyjne

1. W całym opracowaniu Autorka niepoprawnie oznaczała cytaty w cytacie. Jeśli cytat rozpoczynał się i kończył za pomocą „”, wówczas wewnętrzne przytoczenie należało sygnalizować przez «».
2. W rozprawie daje się odczuć skłonność Autorki do tego, co nazywam na własny użytek „interpunkcją oddechową”, czyli do stawiania przecinków nie jak nakazuje ortografia, lecz w miejscach subiektywnego nabierania oddechu. Ilustracje tego typu „interpunkcji oddechowej” podałem w tabeli.
3. Wprawdzie wydruk rozprawy nie musi spełniać wymagań tekstu gotowego do edycji książkowej, lecz warto było zadbać, aby na końcach wierszy nie pozostawały pojedyncze znaki, co zwiększa poziom elegancji materiału.
4. W numeracji stron powinno się stosować półpauzę, a nie dywiz, podobnie — w odniesieniu do dat ujętych latami: np. s. 35–36, a nie s. 35-36 i 1945–1980, a nie 1945-1980.

6. Streszczenie

Nie mam zastrzeżeń do streszczenia w języku angielskim.

II. OCENA METODOLOGICZNA PRACY

1. Dobór literatury

Autorka umiejętnie dobrała i wykorzystała zarówno literaturę podmiotu, jak i przedmiotu. Sięgnęła po źródła, teksty pisane i dostępne w wersji elektronicznej. Zaprezentowała dokonania badaczy zagranicznych i polskich, dawnych, współczesnych i z ostatnich dziesięcioleci XXI wieku.

2. Umiejętność wykorzystania źródeł

Kandydatka umiejętnie wykorzystała źródła zarówno wtedy, gdy poruszała kwestie historyczne, jak i polityczne dotyczące Jugosławii, jej marszałka oraz wybranych do analizy tygodników.

3. Poprawność formułowania problemów i hipotez (założeń badawczych)

Doktorantka poprawnie formułowała problemy, przekonująco prowadziła dyskusję, popierała wywód literaturowo, wyciągała właściwe wnioski, trafnie cytowała. W całej pracy nie pojawiło się jednak słowo „hipoteza”, które zapowiadałoby potrzebę sprawdzenia określonych przypuszczeń naukowych.

Na pozytywne podkreślenie zasługuje fakt, że Autorka wielokrotnie pisała o roli paradoksu w posunięciach zarówno zespołów redakcyjnych „TP” oraz „Polityki”, jak i czynnościach jugosłowiańskiego przywódcy, które przynosiły przeciwne rezultaty od spodziewanych, działając na korzyść tych, którym miały z założenia szkodzić, a więc — konsolidowały zespoły redakcyjne i naród jugosłowiański w obliczu pewnych dziejowych niebezpieczeństw, a nie doprowadzały do ich/jego rozpadu.

4. Trafność oraz umiejętność doboru metod i narzędzi badawczych

Doktorantka dokonała trafnego wyboru metod i umiejętnie się nimi posłużyła, dzięki czemu sprawnie zilustrowała problem zawarty w tytule rozprawy.

III. PODSUMOWANIE

Rzeczywistość, o jakiej napisała Pani magister Katarzyna Justyna Skała, jest mi znana z doświadczenia, szczególnie ta po 1970 roku. Z danej perspektywy lektura rozprawy stała się więc reminiscencją i powrotem do lat młodości oraz stwarzała okazje do natychmiastowego weryfikowania wielu kwestii, o których była mowa w rozprawie. Dla Doktorantki zaś badane przez nią dekady to fragment historii poznanej nie z autopsji, lecz poprzez czasochłonne studia nad dwoma odmiennymi ideowo polskimi tygodnikami. Ale dzięki temu wieloletniemu wysiłkowi dysertacja stała się zajmującą opowieścią nie tylko o jugosłowiańskim fenomenie państwa federacyjnego i zjawiskowości jej prezydenta, lecz jeszcze o czymś historycznie bardzo istotnym, bo traktującym o wojnie światów dwóch sił skoncentrowanych w dwóch krajowych ośrodkach medialnych: katolickim — krakowskim i marksistowskim —

warszawskim. Otrzymaliśmy solidnie skonstruowane rozważania o „spacerowiczu” („TP”) i „graczu” („Polityka”), jeśli odwołamy się do klasyfikacji Zygmunta Baumana (1925–2017). Opracowanie jest także w pewnym sensie podskórną narracją o sporze hierarchów: charyzmatycznej osobowości kardynała Stefana Wyszyńskiego z uzależnionymi od Kremla szefami ówczesnej wierchuszki komunistycznej władzy i PZPR. Doktorantka utrwalała ponadto — bez faworyzowania którejkolwiek ze stron konfliktu światopoglądowego — mocno skomplikowane w warunkach oficjalnej cenzury zmagania reprezentantów skrajnych stanowisk w kwestiach powojennego kształtowania świadomości Polaków za pomocą mediów: z jednej strony — Jerzy Turowicz i jego ekipa „Tygodnika Powszechnego”, z drugiej — Mieczysław Rakowski z zespołem „Polityki”. Obaj — kontrowersyjni, obaj — ideowi, obaj przekonani o słuszności swego postępowania, obaj też rozmaicie sądzieni dzisiaj przez historyków mediów i znawców powojennych dziejów Polski. Całość wywodu Badaczki jest bardzo wartościowa poznawczo, co wyraźnie podkreślam. Ciekawi mnie zdanie Pani mgr Katarzyny Justyny Skały w kwestii, **czy i jak zmieniłby się kształt jej dysertacji w warstwie narracyjno-interpretacyjnej, gdyby to opracowanie powstało przed rokiem 1980 lub gdyby do obrony dysertacji miało dojść na krótko przed 13 XII 1981 roku.**

Kandydatka uznała Josipa Broza-Titę za fenomen dziejowy, co jest zgodne z prawdą historyczną. Na szczęście moje obawy, że narracja z nim związana potoczy się w nurcie kultowym dla byłego przywódcy Jugosławii, się nie sprawdziły, a Doktorantka w sposób wyważony przedstawiła zarówno pozytywne, jak i negatywne strony jego rządów. Te negatywne, za którymi stoi ponad milion straconych niewinnych istot ludzkich, a także życie marszałka ponad stan, nie zdołają, jak sędzę, zmienić na trwałe jego oblicza jako zbrodniarza, nie usuną jaskrawych asocjacji z innym komunistycznym mordercą i rywalem politycznym, jakim był Stalin. Zbyt wiele zła łączy tych dwulicowych przywódców, aby nie widzieć w Brozie-Ticie Stalina z Belgradu; przynajmniej w pewnym okresie. Ten aspekt osobowości marszałka Pani mgr Katarzyna Justyna Skała merytorycznie scharakteryzowała, zachowując właściwy dystans zarówno do niego samego i wykreowanego przez polityków wizerunku Tity, jak i przejawów kultu. Intryguje mnie pytanie: **czy dwa kontrowersyjne dyktatorskie posągi, reprezentowane przez Stalina oraz Broza-Titę, więcej dzieli, czy łączy?**

Doktorantka objęła swym wartkim wywodem wystarczająco długi okres, aby dokładnie móc się przyjrzeć ówczesnej rzeczywistości, okresowi 1945–1980 w odniesieniu do „Tygodnika Powszechnego” i 1957–1980 w odniesieniu do „Polityki”. Wspominam o tym fakcie, by podkreślić benedyktyńską pracę, jaką wykonała Kandydatka, spędzając długie godziny na kwerendach bibliotecznych. Ślad tych zmagania z czasem i naturą czasopism tkwi w rozprawie i jest stale obecny zwłaszcza w warstwie przypisów; jest ich tutaj 2690! I o nich chciałbym jeszcze na koniec wspomnieć. Wiele treści zawartych w odnośnikach w rozdziale I powinno, moim zdaniem, znaleźć się w narracji zasadniczej, a nie w odsyłaczach, bo tam prowadzą teraz konkurencyjne, drugie życie. Owszem, są ważne i poznawczo cenne, lecz mimo to w obecnym układzie zdecydowanie za obszerne, przez co istotnie spowolniają lekturę, utrudniają śledzenie wywodu. Myślę, że w wersji książkowej dysertacji wskazany aspekt redakcyjny warto byłoby wziąć pod uwagę.

Inna moja propozycja łączy się z rozważeniem umieszczenia w wydaniu książkowym aneksu, w którym znalazłyby się ilustracje związane z ludźmi, miejscami i owocami ich pracy w odniesieniu do dwóch analizowanych tygodników. Interesujące byłoby, jak zakładam,

zamieszczenie portretów zarówno redaktorów naczelnych dwóch periodyków, jak i członków redakcji, zdjęć siedzib redakcji, ówczesnego wyposażenia technicznego i biurowego, korespondencji służbowej między władzą a redaktorem naczelnym „TP”, przykładowych skanów pochodzących z numerów „Tygodnika Powszechnego” i „Polityki”, na przykład pierwszych i ostatnich edycji czy z okresu „smuty” „TP” (1953–1956) itd., itp. Konieczny byłby również indeks nazwisk z podaniem imion postaci historycznych w pełnym brzmieniu i z zachowaniem pisowni właściwej dla każdego języka naturalnego.

Doktorantka świadomie wyłączyła z pola obserwacji wszystkie numery paksowskiego „Tygodnika Powszechnego”. Myślę, że warto jednak przy okazji wrócić do tego banicyjnego okresu krakowskiego pisma i przez skonfrontowanie edycji PAX-owskiej z niepaksowską dowieść różnic na poziomie merytorycznym, przede wszystkim przez zilustrowanie uzależnienia treści „TP” od drapieżnych ideologicznie oczekiwań władzy i partii; przy okazji — opowiedzieć o losach tych członków paksowskiej redakcji, którzy wybrali ścieżkę politycznie wiernopoddańczą kosztem moralnej sprężystości. Zapytam całkowicie retorycznie: czy PAX w tamtym niespokojnym historycznie czasie na pewno oznaczał „Pokój”? W tym kontekście interesuje mnie zdanie Doktorantki, **czy w Polsce nadal istnieje cenzura?**

Chcę jeszcze zaakcentować i pozytywnie ocenić badawczą dojrzałość Pani mgr Katarzyny Justyny Skały oraz jej gotowość do pracy badawczej już w tej chwili. Myślę, że moje słowa okażą się prorocze i dzisiejsza Kandydatka, jeśli wybierze ścieżkę naukową, w przyszłości sama będzie oceniać prace kwalifikacyjne, doświadczając trudu recenzowania.

1. Aspekt merytoryczny

Rozprawa doktorska Pani mgr Katarzyny Justyny Skały jest pod względem merytorycznym skonstruowana wzorcowo. Ambitna badawczo. Bogata poznawczo. Solidnie uargumentowana. Przejrzysta językowo i klarowna semantycznie. Autorka zachowała obiektywizm w referowaniu dwóch odmiennych rzeczywistości medialnych związanych z „Tygodnikiem Powszechnym” i „Polityką” w analizowanym okresie. Przekonująco wybrzmiał jej wywód o ścisłych powiązaniach mediów ze sferą władzy oraz roli jawnej i niejawnej cenzury w funkcjonowaniu periodyków w Polsce komunistycznej.

Aspekt merytoryczny rozprawy otrzymuje w skali 2–5 ocenę 5.

2. Aspekt metodologiczny

Obrana przez Doktorantkę metodologia okazała się trafna, a przyjęte metody doprowadziły do uzyskania założonych rezultatów. Analiza zawartości i krytyczna analiza dyskursu, chociaż eksploracyjnie niewyszukane, wciąż dają bardzo dobre efekty w tego typu dociekaniach.

Aspekt metodologiczny rozprawy otrzymuje w skali 2–5 ocenę 5.

3. Aspekt językowy

Rozprawa doktorska została napisana dobrą polszczyzną o bogatej sinonimice i z dbałością o dokładność wypowiedzi. Jest w niej obecny styl naukowy, lecz wzbogacony o rzeczywiste zaangażowanie emocjonalne Doktorantki, które nie przerodziło się jednak w euforię lub brak

badawczego obiektywizmu. Owszem, są niestety potknięcia językowe na różnych poziomach wypowiedzi, a najsłabszym ogniwem poprawnościowym okazała się interpunkcja (z „ponadto” w roli głównej), lecz fakt ten nie stłumił wszakże bardzo dobrego wrażenia ogólnego, które powstało po lekturze rozprawy jako całości.

Aspekt językowy rozprawy otrzymuje w skali 2–5 ocenę 4.

IV. KONKLUZJA

Dysertacja Pani magister Katarzyny Justyny Skały całkowicie spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim i uzyskała wysokie oceny pozytywne w warstwach merytorycznej, metodologicznej i językowej. Fakt ten upoważnia mnie, by — z przekonaniem — na podstawie obowiązujących przepisów wnioskować o dopuszczenie Kandydatki do dalszych czynności w ramach postępowania doktorskiego i publicznej obrony oraz by postulować wyróżnienie tejże dysertacji, biorąc pod uwagę przede wszystkim jej walory poznawcze oraz aspekt nowatorstwa.

